

تبیین موضوعات روایات مهدوی علیه السلام از اصحاب معصومین علیهم السلام در کتب

روایی مهدوی علیه السلام

سید مهدی جلال زاده میبیدی^۱

چکیده

اختصاص بخش زیادی از روایات معصومان علیهم السلام به موضوع مهدویت، اهمیت بررسی این موضوع را دوچندان می‌کند. با فحص در منابع اصلی مهدویت، سه کتاب *کمال الدین* شیخ صدوق، *الغیبه* شیخ طوسی و *الغیبه* نعمانی همواره مورد توجه و اهتمام پژوهشگران این حوزه بوده است. با توجه به این مهم و احادیث زیادی که در موضوعات مختلف از این سه کتاب نقل شده است، هدف این پژوهش، بررسی تعدادی از روایانی است که در طبقه اول حدیثی قرار دارند و جزء اصحاب معصومین علیهم السلام محسوب می‌شوند و تبیین موضوعات روایاتی که توسط آنها از ایشان نقل شده است به روش تحلیلی - توصیفی، می‌باشد. با فحص انجام شده مشخص شد که در میان روایان اول، روایات مهدوی در این کتب، پنج راوی از دیگر روایان، روایات بیشتری نقل کرده‌اند و در میان روایات نقل شده توسط آنها برخی موضوعات دارای تکرار و تاکید بیشتری بوده‌اند که اهمیت طرح این موضوعات توسط معصومین علیهم السلام را می‌توان از آن استفاده کرد.

واژگان کلیدی: روایت، راوی اول، اصحاب معصومین علیهم السلام، موضوعات، علم رجال، حضرت مهدی علیه السلام

مقدمه

روایات معصومان علیهم‌السلام در برگزیده ژرف‌ترین معارف هستی‌شناسی، از خدا تا انسان و از دنیا تا معاد است. بحث «مهدویت» و اعتقاد به منجی آخرالزمان، بخش عظیمی از روایات و احادیث معصومان علیهم‌السلام را به خود اختصاص داده است. سؤال اصلی تحقیق این است با توجه به روایات منقول از راویان اول که مستقیم از معصوم علیهم‌السلام روایت را نقل می‌کنند، موضوع آن روایات در کتب مهدوی (شامل کمال‌الدین شیخ صدوق، الغیبه شیخ طوسی و الغیبه نعمانی) چه موضوعاتی هستند؟ و سؤالات فرعی عبارت‌اند از: کدام راویان از دیگر راویان تعداد بیشتری از روایات مهدویت را در این کتب به خود اختصاص داده‌اند؟ وضعیت رجالی این روایان چگونه است؟ اهم عناوین موضوعات هر یک از این راویان چیست؟

فحص در منابع اصلی مهدویت با مراجعه و پژوهش در کتاب‌های کمال‌الدین شیخ صدوق، الغیبه شیخ طوسی و الغیبه نعمانی محقق خواهد شد. اهمیت این سه کتاب در بحث مهدویت و احادیث زیادی که در موضوعات مختلف از این سه کتاب در دسترس جویندگان کلام معصومین علیهم‌السلام قرار دارد مورد توجه ویژه است.

آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت کثرت روایت توسط برخی اصحاب معصومین علیهم‌السلام به عنوان راوی اول احادیث مهدوی در این سه کتاب بود، که اولاً با فحص در تمام هر یک از کتب مذکور، تعداد روایات هر یک از آنها احصا شد و تنها راویان اولی که تعداد روایات آنها از دیگر راویان بیشتر بود به عنوان اصحاب و راویان اول که مستقیم از معصومین علیهم‌السلام روایت را نقل کرده‌اند، انتخاب شدند. در مرحله بعد هر یک از آنها به عنوان راوی اول و اصحاب معصومین علیهم‌السلام این کتب مورد بررسی رجالی قرار گرفتند و نکته قابل یادآوری اینکه در این بخش تنها به بررسی رجالی و آوردن اقوال علما رجال بسنده شده و نتیجه‌گیری از اقوال آنها انجام نگرفته است. در مرحله پایانی موضوعات روایات هر یک مورد بررسی قرار گرفت و در میان این موضوعات بعضی موضوعات از تکرار بیشتری برخوردار بودند که در بخش اهم عناوین، احادیثی که در نقل متعدد بودند به تعداد روایت آن نیز اشاره شده است. در بعضی موارد موضوع روایتی که حتی یک‌بار از آن راوی نقل شده نیز آورده شده است که این عنوان اگر چه از یک راوی فقط یک‌بار نقل شده است ولی از چند راوی موضوع مربوطه نقل شده است. با توجه به آنچه در این تحقیق انجام شده می‌توان به این موضوع پی برد که برخی موضوعات

مهدوی که توسط اصحاب معصومین علیهم السلام و راوی اول روایت آنها نقل شده‌اند در دوره صدور این روایات از ناحیه معصومین علیهم السلام مورد توجه و اهتمام بیشتری بوده است.

مشابه این بررسی با توجه به جستجوی زیاد در کتب و مقالات مختلف و سایت‌های مربوطه به مقالات به روز حوزه علوم اسلامی، یافت نشد. تنها یک تحقیق از علی ربانی در بررسی اجمالی چند راوی احادیث مهدوی که آنها به عنوان راوی اول حساب نمی‌شوند در مجله سپیده سحر شماره ۱۹ چاپ شده است.^۱ هر چند کارهای ارزشمند حدیث پژوهی به صورت موضوعی یا بررسی برخی راویان خاص در مهدویت قبلاً توسط محققان انجام گرفته است ولی موضوعی با این سبک که بر تبیین موضوعات، تکیه داشته باشد قبلاً مورد پژوهش قرار نگرفته است.

اصحاب معصومین علیهم السلام و راویان اول در کتب مهدوی و تعداد روایات منقول از آنها با توجه به بررسی انجام شده در کتاب‌های *کمال الدین شیخ صدوق، الغیبه مرحوم نعمانی و الغیبه شیخ طوسی* رضی الله عنهما راویان اولی که به طور مستقیم از خود معصوم علیه السلام روایت را نقل کرده‌اند و به عنوان اصحاب شناخته می‌شدند، و تعداد بیشتری روایت از آنها نقل شده پنج راوی بوده‌اند که اسامی آنها با توجه به بیشترین روایت تا کمترین روایت، در زیر می‌آید.

۱. ابی بصیر: (۱۰۲ روایت)؛

۲. المفضل بن عمر «الجعفی»: (۳۶ روایت)؛

۳. محمد بن مسلم (الثقفی الطحان): (۳۱ روایت)؛

۴. زیاد بن المنذر (ابی الجارود): (۲۲ روایت)؛

۵. جابر بن عبدالله الانصاری: (۱۶ روایت).

۱. ر.ک: مجله مطالعات مهدوی (سپیده سحر)، شماره ۱۹.

راوی اول: یحیی بن القاسم ابوبصیر الاسدی

معرفی راوی بر اساس کتب رجال یحیی ابو بصیر الاسدی، امامی مذهب و مورد ثقہ و بزرگی از اصحاب اجماع شمرده می‌شود و واقفی بودن او از ناحیه علمای رجال رد شده است. او هم عصر امام باقر علیه السلام و امام جعفر صادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام بوده و از ایشان حدیث نقل کرده است. او را به القابی همچون اسدی^۳ و کوفی^۴ یاد کرده‌اند و دارای کنیه ابوبصیر^۵ و ابومحمد^۶ است. شهرت او ابوبصیر می‌باشد که در سال ۵۱۵۰ ق. رحلت کرده است.

نجاشی در کتاب خود او را ثقہ می‌داند و درباره او این چنین می‌نویسد:

ابومحمد ثقہ وجیه روی عن ابی جعفر و ابی عبدالله علیه السلام و قیل یحیی بن ابی القاسم و اسم ابی القاسم إسحاق. و روی عن ابی الحسن موسی علیه السلام. له کتاب یوم و لیلۃ. أخبرنا محمد بن جعفر قال: حدثنا أحمد بن محمد بن سعید قال: حدثنا یحیی بن زکریا بن شیبان قال حدثنا الحسن بن علی بن ابی حمزہ عن ابی بصیر بکتابه. و مات أبو بصیر سنۃ خمسین و مائۃ؛^۷ ابومحمد موثق و مورد اعتماد است و از امام باقر و امام صادق علیه السلام روایت نقل کرده است و گفته شده است: اسم او یحیی بن ابی القاسم است و اسم ابی القاسم پدرش اسحاق است. همچنین از امام کاظم علیه السلام نیز روایت نقل کرده است. او دارای کتابی به نام روز و شب است. احمد بن محمد بن سعید گفته که برای ما خبر نقل کرده است یحیی بن زکریا بن شیبان او نیز نقل کرده است الحسن بن علی بن ابی حمزہ نقل کرده که از بی بصیر از کتابش برای ما نقل کرده است. او در سال ۱۵۰ فوت کرده است.»

۱. نجاشی، رجال النجاشی، ج ۱، ص ۴۴۱، باب الیاء.

۲. همان.

۳. همان.

۴. طوسی، رجال الطوسی، ج ۱، ص ۱۴۰ و ص ۳۳۳.

۵. طوسی، الفهرست، ج ۱، ص ۱۷۸.

۶. نجاشی، رجال، ج ۱، ص ۲۱۵ و ص ۲۴۹.

۷. نجاشی، رجال النجاشی، ص ۴۴۱.

ابوبصیر اسدی چندی در محضر امام محمدباقر علیه السلام بود و پس از آن در جرگه اصحاب امام جعفر صادق علیه السلام درآمد. انبوهی از روایات بر جای مانده اعتقادی و فقهی در کتب حدیث امامیه که از طریق ابوبصیر از آن امام روایت شده است، نشان از میزان این بهره‌گیری دارد.^۱

از آنجا که تعداد روایات نقل شده توسط ابی بصیر از همه راویان بیشتر است تعداد آنها به تفکیک کتب ذکر می‌شود.

۱. الغیبه شیخ طوسی

در کتاب غیبت شیخ طوسی از ایشان ۲۷ روایت به صورت راوی اول نقل شده است.

۲. الغیبه نعمانی

در این کتاب ۳۹ روایت از ابوبصیر نقل شده است که او راوی اول است.

۳. کمال الدین شیخ صدوق

شیخ صدوق در کتاب خود ۳۵ روایت از ابوبصیر به عنوان راوی اول آورده است.

موضوعات روایات نقل شده توسط ابی بصیر:

۱. امام باقر علیه السلام فرمودند: در هفتمین از ما فرج است.^۲

۲. در حضرت مهدی علیه السلام چهار سنت از پیامبران جاری است. «هشت روایت»^۳

۱. طوسی، رجال الطوسی، ج ۱، ص ۳۶۳.

۲. طوسی، الغیبه للطوسی، ص ۵۴.

۳. این که هشت روایت ذکر شده است چه در این مورد به خصوص و چه در موارد دیگری که چند روایت در یک موضوع وارد شده است در برخی موارد یک روایت بوده است، منتها در کتب مختلف آمده است، ولی در برخی موارد طریق راویان متفاوت می باشد که در این تحقیق تفاوت طریق راویان بررسی نشده است و تحقیقی کامل‌تر باید انجام گیرد.

۴. طوسی، الغیبه، ص ۶۰ و ۱۶۴؛ نعمانی، الغیبه، ص ۱۶۴؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۱۵۲؛ ج ۱، ص ۳۲۶ و ۳۲۹؛ ج ۲، ص ۳۴۵ و ۳۵۰.

۳. نه امام بعد از امام حسین علیه السلام هستند که نهمین آنها قائم عجل الله فرجه است. «دو روایت»^۱
۴. خداوند از امام حسین علیه السلام نهمین اوصیاء حضرت مهدی عجل الله فرجه را اختیار کرده است. «دو روایت»^۲
۵. حدیث لوح حضرت فاطمه علیها السلام (خصوصیات امام مهدی عجل الله فرجه و زمان ظهور ایشان) «سه روایت»^۳
۶. غیبت امام زمان عجل الله فرجه را انکار نکنید.^۴
۷. برای صاحب این امر عزلتی است. «دو روایت»^۵
۸. خبر دادن سلمان فارسی علیه السلام از دوران غیبت و ظهور.^۶
۹. شباهت حضرت مهدی عجل الله فرجه به حضرت یوسف علیه السلام در امر غیبت.^۷
۱۰. از بین رفتن دو سوم انسان‌ها در آستانه ظهور.^۸
۱۱. ظاهر شدن حضرت در هیئت جوانان و انکار مردم در قبول امر امامت از ایشان.^۹
۱۲. شباهت امر اهل بیت علیهم السلام در قرآن به عزیر علیه السلام در زنده شدن بعد از صد سال.^{۱۰}
۱۳. خیر از نشانه‌های قبل و نزدیک ظهور «نه روایت»^۱ برای مثال:

۱. طوسی، الغیبه، ص ۱۴۰؛ نعمانی، الغیبه، ص ۹۴.

۲. طوسی، الغیبه، ص ۱۴۲؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۰.

۳. طوسی، الغیبه، ص ۱۴۳ و ص ۶۲؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۳۰۸.

۴. طوسی، الغیبه، ص ۱۶۰.

۵. همان، ص ۱۶۲ و ص ۱۸۸.

۶. طوسی، الغیبه، ص ۱۶۴.

۷. همان، ص ۱۶۴.

۸. همان، ص ۳۳۹؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۵.

۹. طوسی، الغیبه، ص ۴۲۰.

۱۰. همان، ص ۴۲۲.

- لکائی أنظر إلى رءوس تندر فيما بين المسجد و أصحاب الصابون.^۲
  - إن قدام القائم لسنة غيداقه يفسد التمر فى النخل فلا تشكوا فى ذلك.^۳
  - لو قد جاء أمرنا لقد خرج منه من هو اليوم مقيم على عبادة الأوثان.^۴
  - لا تقوم الساعة حتى يجتمع كل مؤمن بالكوفة.^۵
۱۴. ندای آسمانی در ۲۳ رمضان و قیام او در روز عاشورا. «پنج روایت»^۶
۱۵. قیام حضرت مهدی عجل الله فرجه در سال های فرد.^۷
۱۶. همراه بودن قیام امام زمان عجل الله فرجه با سختی های زیادی «سه روایت».^۸
۱۷. مورد آزمایش قرار گرفتن یاران امام زمان عجل الله فرجه مانند اصحاب موسی عجل الله فرجه (ان الله مبتليكم بنهر) «دو روایت».^۹
۱۸. جنگ ها و درگیری های زمان ظهور و امر به خرابی مساجد اربعه.^{۱۰}
۱۹. یاران حضرت و خصوصیات آنها. (معنای آیه این ما تكونوا يات بكم الله جميعا) «دو روایت».^{۱۱}

۱. همان، ص ۴۴۷؛ نعمانی، الغیبه، ص ۲۵۰ و ۲۶۲ و ۲۶۷ و ۲۷۲؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۵.
۲. همان، ص ۴۴۸.
۳. همان، ص ۴۴۹.
۴. طوسی، الغیبه، ص ۴۵۱.
۵. همان، ص ۴۵۱.
۶. همان، ص ۴۵۲؛ نعمانی، الغیبه، ص ۲۵۳ و ۲۷۹ و ۲۸۲؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳.
۷. همان، ص ۴۵۳.
۸. همان ۴۵۹ و نعمانی، الغیبه، ص ۲۳۳ و ۲۳۴.
۹. همان، ص ۴۷۲؛ نعمانی، الغیبه، ص ۳۱۶.
۱۰. همان، ص ۴۷۵.
۱۱. طوسی، الغیبه، ص ۴۷۷؛ نعمانی، الغیبه، ص ۲۴۱.

۲۰. لزوم حفظ کردن اسرار آل محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و منع توقیت و تسمیه (امر ظهور سرّی از اسرار خداوند متعال است). «چهار روایت»^۱
۲۱. امامت امانت و وصیتی الهی است که از امامی به امام دیگر منتقل می‌شود.^۲
۲۲. برگزیده بودن حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام در میان ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَام از ناحیه خداوند متعال.^۳
۲۳. ما دوازده محدث و مهدی هستیم. «پنج روایت»^۴
۲۴. از ما دوازده محدث است که هفتمین آنها بعد از من پسر قائم عَلَيْهِ السَّلَام است.^۵
۲۵. خدا زمین را بدون عالم و حجت نمی‌گذارد. «پنج روایت»^۶
۲۶. دو نوع غیبت داشتن و طولانی بودن یکی از دیگری، ظهور سفیانی و کشتارهای قبل از ظهور.^۷
۲۷. فضیلت انتظار و وظیفه منتظران. «سه روایت»^۸
۲۸. همراهی تعداد کمی از عرب‌ها با امام زمان عَلَيْهِ السَّلَام و تمییز و تمحیص مردم در آن دوران. «سه روایت»^۹
۲۹. صفات و سیره حضرت.^{۱۰}

۱. نعمانی، الغیبه، ص ۳۷ و ۲۸۸ و ۲۸۹ و ۲۹۴.

۲. همان، ص ۵۲.

۳. همان، ص ۶۷؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۸۱.

۴. همان، ص ۸۵؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۳۵ و ۳۳۸ و ص ۳۳۹ و ۳۵۸.

۵. نعمانی، الغیبه، ص ۹۶.

۶. همان، ص ۱۳۸؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰۳ و ۲۲۲ و ۲۲۹ و ص ۲۳۴.

۷. نعمانی، الغیبه، ص ۱۷۲.

۸. همان، ص ۲۰۰؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۷ و ۳۵۸.

۹. نعمانی، الغیبه، ص ۲۰۴ و ۲۰۵ و ص ۲۱۰.

۱۰. همان، ص ۲۱۶.

۳۰. آوردن امر جدید، کتاب و قضای جدید توسط حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه «چهار روایت».^۱
۳۱. تأویل آیه «لَيْسَتْ خَلْفَتُهُمْ فِي الْأَرْضِ» درباره مهدی عجل الله تعالی فرجه و اصحابش.^۲
۳۲. تأویل آیه «أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بَأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ» درباره حضرت ویرانش.^۳
۳۳. تأویل آیه «يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ» درباره سیره حضرت در شناسایی مجرمان.^۴
۳۴. تفسیر و تأویل آیه «سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» درباره حق و حقیقت بودن قیام امام زمان عجل الله تعالی فرجه.^۵
۳۵. بالا بردن پرچم رسول خدا صلی الله علیه و آله توسط امام مهدی عجل الله تعالی فرجه «سه روایت».^۶
۳۶. لزوم آمادگی برای قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه ولو با یک تیر.^۷
۳۷. تفویض امامت به امام زمان عجل الله تعالی فرجه در سنین طفولیت.^۸
۳۸. کسی که امام خود را بشناسد تقدم ظهور یا تاخر آن ضرری به او نمی زند.^۹
۳۹. شباهت داشتن غیبت حضرت ابراهیم علیه السلام با غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه.^{۱۰}

۱. همان، ص ۲۲۳ و ص ۳۲۰ و ص ۳۲۱ و ص ۳۲۲.

۲. نعمانی، الغیبه، ص ۲۴۰.

۳. همان، ص ۲۴۱.

۴. همان، ص ۲۴۱.

۵. همان، ص ۲۶۹.

۶. همان، ص ۳۰۷ و ص ۳۱۵.

۷. همان، ص ۳۲۰.

۸. همان، ص ۳۲۳.

۹. نعمانی، الغیبه، ص ۳۳۰.

۱۰. صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۱۳۸.

۴۰. همانندی حضرت عَلَيْهِ السَّلَامُ در اسم و کنیه با حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ.^۱
۴۱. تأویل آیه « قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ » درباره مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ.^۲
۴۲. تکرار سنتی از سنت‌های خدا درباره امت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ (غیبت ذی القرنین از مردم).^۳
۴۳. جمع نشدن امر امامت بعد از حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ در دو برادر.^۴
۴۴. از نسل حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ بودن ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ و حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ.^۵
۴۵. علت مخفی بودن ولادت حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ نبودن بیعت برگردن حضرت هنگام قیام. «دو روایت».^۶
۴۶. تعداد یاران امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ هنگام خروج ۳۱۳ نفر است که صاحبان قدرندند.^۷
۴۷. تأویل آیه «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» درباره هنگام قیام حضرت و کشتن کفار و مشرکین.^۸
۴۸. نیروی امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ شدت اصحاب او (قدرت چهل مرد و...)^۹
۴۹. متحول شدن امور بعد از ظهور حضرت عَلَيْهِ السَّلَامُ.^{۱۰}

۱. همان، ج ۱، ص ۲۸۷.

۲. همان، ج ۱، ص ۳۲۵.

۳. همان، ج ۲، ص ۳۹۳.

۴. همان، ج ۲، ص ۴۱۵ و ص ۴۱۷.

۵. همان، ج ۲، ص ۴۱۵.

۶. صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۴۷۹ و ص ۴۸۰.

۷. همان، ص ۶۵۴.

۸. همان، ص ۶۷۰.

۹. همان، ص ۶۷۳.

اهم عناوین موضوعات روایات منقول از ابی بصیر با توجه به احصاء همه روایات نقل شده (۱۰۲ روایت) از ابی بصیر در سه کتاب مورد نظر و مشخص کردن موضوعات آنها که ۴۹ موضوع را شامل است، موضوعاتی که ابی بصیر از ائمه معصومین علیهم السلام نقل کرده و حضرات معصومین به آنها اهتمام ویژه ای داشتند عبارتند از :

۱. غیبت و انواع آن (شش روایت)؛
۲. از نسل حسین علیه السلام بودن حضرت (هفت روایت)؛
۳. فرج بودن امر حضرت؛
۴. صفات و سیره حضرت (ده روایت)؛
۵. جاری بودن سنت پیامبران در او (یازده روایت)؛
۶. نشانه‌های قبل و بعد از ظهور (هجده روایت)؛
۷. خروج امام و ویژگی‌های آن (چهار روایت)؛
۸. منع توقیت (چهار روایت)؛
۹. فضیلت انتظار و وظیفه منتظران (سه روایت)؛
۱۰. تعداد ائمه ۱۲ و آخرین آنها حضرت مهدی علیه السلام است (هفت روایت)؛
۱۱. خصوصیات دوران ظهور (پنج روایت)؛
۱۲. ویژگی‌های یاران حضرت (هفت روایت)؛
۱۳. لزوم آمادگی برای ظهور حضرت علیه السلام (سه روایت).

راوی دوم: مفضل بن عمر أبو عبد الله

معرفی راوی بر اساس کتب رجالی مفضل بن عمر ملقب به الجعفی^۱ و الکوفی^۲ و با کنیه‌های ابوعبدالله^۳ و ابومحمد^۴ از راویان اول روایات مهدویت است که درباره‌اش تعابیر امامی مذهب و ثقه به کار برده شده است. هر چند از نگاه نجاشی او مضطرب الروایه و فاسد المذهب است.^۵ او هم عصر امام جعفر صادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام بوده و از آن حضرات علیهم السلام روایاتی را نقل کرده است.

شیخ مفید درباره مفضل می‌نویسد: او از کسانی است که نص امامت موسی کاظم علیه السلام را از پدر بزرگوارش امام صادق علیه السلام نقل کرده است. وی از یاران خاص و گرانقدر امام صادق علیه السلام و از فقیهان شایسته و مورد اعتماد شمرده می‌شود.^۸

شیخ طوسی در کتاب الغیبه درباره مفضل می‌نویسد: مفضل از اصحاب و یاران واقعی ائمه اطهار علیهم السلام و مورد وثوق و اعتماد آنان بود و همواره رهرو راه آنان شمرده می‌شد.^۹

موضوعات روایات نقل شده توسط مفضل بن عمر:

۱. غیبت امام زمان علیه السلام و دو گونه‌بودن آن؛^{۱۰}

۲. امام مستتر از ماست؛ آیه نقر فی الناقور؛^{۱۱}

-
۱. نجاشی، رجال النجاشی، ج ۱، ص ۴۱۶.
  ۲. طوسی، کتاب الرجال، ص ۳۰۷.
  ۳. نجاشی، رجال النجاشی، ص ۴۱۶.
  ۴. همان، ص ۴۱۶.
  ۵. همان.
  ۶. طوسی، کتاب الرجال، ص ۳۰۷.
  ۷. ابن غضائری، رجال ابن غضائری (الضعفاء)، ش ۱۱۷، ص ۸۷.
  ۸. مفید، الارشاد، ص ۲۰۸.
  ۹. عبدالکریم پاک‌نیا، «مفضل کوفی؛ امین امام»، کوثر، مرداد ۱۳۷۸، شماره ۲۹.
  ۱۰. طوسی، الغیبه، ص ۱۶۲.
  ۱۱. همان، ص ۱۶۲؛ نعمانی، الغیبه، ص ۱۸۸.

۳. غیبت امام زمان علیه السلام و طولانی بودن غیبت و به شک و شبهه افتادن شیعیان - گریه امام صادق علیه السلام سیدی غیبتک نفت رقادی: «دو روایت»؛^۱
۴. طولانی بودن غیبت و بحث تمحیص شیعیان؛^۲
۵. غیبت و لزوم انتظاری دائمی برای حضرت؛^۳
۶. مختار بودن منتظران بعد از مرگ و رجعت در ملحق شدن به امام پس از ظهور؛^۴
۷. تأویل آیه: «بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَأَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا.» درباره تعداد ۱۲ محدث و مصداق الساعه بودن امیرالمومنین علیه السلام؛^۵
۸. مشرک بودن شک کننده در امامت ائمه علیهم السلام و کسانی که در مسیر آنان نباشند؛^۶
۹. زمین از حجت خدا خالی نیست و اینکه او مردم را می شناسد ولی مردم او را نمی شناسند؛^۷
۱۰. نهی از اسم بردن حضرت «ایاکم و التنویه» سه روایت؛^۸
۱۱. بحث غیبت و قیام حضرت با سیف؛^۹
۱۲. بیان کیفیت غیبت های دو گانه حضرت؛^{۱۰}

۱. همان، ص ۱۶۷؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۵۲.

۲. همان، ص ۳۳۸؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۴۹.

۳. همان، ص ۴۵۷؛ نعمانی، الغیبه، ص ۱۶۱؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۳۳۹.

۴. نعمانی، الغیبه، ص ۸۵.

۵. همان.

۶. نعمانی، الغیبه، ص ۱۳۵.

۷. همان، ص ۱۴۲.

۸. همان، ص ۱۵۲.

۹. همان، ص ۱۵۴.

۱۰. نعمانی، الغیبه، ص ۱۷۳.

۱۳. تأویل آیه «فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ» درباره تکرار سنت غیبت حضرت موسی برای امت پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «سه روایت»؛^۱
۱۴. همراه بودن ظهور با سختی‌های فراوان «باب ما جاء فى الشدة التى تكون قبل ظهور صاحب الحق عليه السلام» «لا يكون ذلك حتى تمسحوا العلق و العرق» «دو روایت»؛^۲
۱۵. معراج پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و معرفی ائمه عليهم السلام و امام زمان عليه السلام از ناحیه خداوند متعال «نص الله تبارك و تعالى على القائم عليه السلام و أنه الثانى عشر من الأئمة عليهم السلام»؛^۳
۱۶. تلاوت آیه «فررت منكم لما خفتكم فوهب لى ربهى حكما و جعلنى من المرسلين» توسط حضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در هنگام ظهور؛^۴
۱۷. ظهور امام و کشتن دجال و پاک کردن زمین از ظلم و جور؛^۵
۱۸. فضیلت انتظار واقعی و مرگ در این راه؛^۶
۱۹. تداوم امامت از صلب امام حسین عليه السلام تا روز قیامت و مصداق اتم کلمات بودن حضرت مهدى عجل الله فرجه در آیه «وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ»؛^۷
۲۰. تفسیر و تأویل آیه والعصر به زمان خروج القائم عجل الله فرجه؛^۸
۲۱. اشاره آیه شریفه «قوله عز و جل أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا» به اصحاب امام زمان عجل الله فرجه و رسیدن آنها به مکه؛^۹

۱. همان، ص ۱۷۴.

۲. همان، ص ۲۸۶ و ص ۲۸۴.

۳. صدوق، کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۵۳.

۴. همان، ج ۱، ص ۳۲۸.

۵. همان، ج ۲، ص ۳۳۷.

۶. همان، ص ۳۲۸.

۷. همان، ص ۳۵۸.

۸. همان، ص ۶۵۶.

۲۲. تعداد اصحاب امام مهدی عجل الله تعالی فرجه «۳۱۳» و توصیف خصوصیات آنها؛^۲

۲۳. متحول شدن امور بعد از ظهور حضرت عجل الله تعالی فرجه؛^۳

اهم عناوین موضوعات روایات منقول از مفضل بن عمر

از میان ۳۶ روایتی که مفضل بن عمر از ائمه معصومین علیهم السلام نقل کرده، ۲۳ موضوع کلی در احادیث مطرح شده است که می‌توان اهم عناوین این موضوعات را این چنین بر شمرد:

۱. غیبت و انواع آن و تکرار سنت پیامبران قبلی در این امت (دوازده روایت)؛

۲. امتحان شیعه در دوران غیبت کبری (چهار روایت)؛

۳. رجعت (دو روایت)؛

۴. شک‌کننده در امامت ائمه علیهم السلام مشرک است (یک روایت)؛

۵. منع تسمیه (سه روایت)؛

۶. خالی نبودن زمین از حجت خدا (سه روایت)؛

۷. ظهور، ویژگی‌های آن و وقایع و حوادث هنگام ظهور (شش روایت)؛

۸. اصحاب و خصوصیات آنها (دو روایت)؛

۹. فضیلت انتظار (دو روایت)؛

۱. همان، ص ۶۷۲.

۲. همان، ص ۶۷۲ دو روایت با مضمون های متفاوت.

۳. همان، ص ۶۷۴.

راوی سوم: محمد بن مسلم

معرفی راوی بر اساس کتب رجالی محمد بن مسلم ثقفی که ملقب به القاب الثقفی، الطایفی، الاوقص و الاعور^۱ و با کنیه ابوجعفر^۲ از او در کتب رجالی یاد شده است هم عصر ائمه امام محمدباقر علیه السلام، امام جعفرصادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام^۳ بوده است. در کتب رجالی از او به عنوان امامی، ثقه، جلیل و من اصحاب الاجماع مورد تأیید قرار گرفته است.^۴

شیخ طوسی در کتاب رجالی خود درباره تعداد زیاد احادیثی که او از امام محمد باقر علیه السلام و امام جعفرصادق علیه السلام نقل کرده را از زبان محمد بن مسلم این گونه نقل می‌کند: «هر زمان که در مسئله‌ای شرعی، دچار مشکل می‌شدم که دانستن حکم آن ضروری بود، به حضرت امام باقر علیه السلام و حضرت امام صادق علیه السلام مراجعه می‌کردم و در سالیان متمادی که در مدینه اقامت داشتم و یا گاهی که از کوفه به مدینه می‌رفتم، حدود سی هزار حدیث از امام باقر علیه السلام شنیدم و شانزده هزار حدیث نیز از امام صادق علیه السلام فرا گرفتم.^۵

موضوعات روایات نقل شده توسط محمد بن مسلم:

۱. از بین رفتن دو سوم انسان‌ها در آستانه ظهور (سه روایت):^۶
۲. منع از توقیت در بحث ظهور:^۷
۳. خروج سید خراسانی قبل از سفیانی و یمانی؛^۸

۱. طوسی، الرجال، ص ۳۸۳.

۲. نجاشی، رجال، ص ۳۲۵ - ۳۲۶.

۳. طوسی، الرجال، ص ۱۴۴ و ص ۲۹۴ و ص ۳۴۲.

۴. همان، ص ۳۴۲.

۵. همان، ص ۳۸۶.

۶. نعمانی، الغیبه، ص ۳۳۹؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۵ و ص ۶۷۷.

۷. همان، ص ۴۲۶؛ طوسی، الغیبه، ص ۲۸۹.

۸. نعمانی، الغیبه، ص ۴۴۷.

۴. خروج سفیانی و خصوصیات او؛^۱
۵. ندای آسمانی جبرئیل و شنیده شدن آن توسط مردم مشرق و مغرب؛^۲
۶. در باب شناخت امام و کسی که امامی نداشته باشد گمراه خواهد شد؛^۳
۷. کسی که امامی را انکار کند کافر است و باید از او براءت جست؛^۴
۸. نبودن امام در میان مردم و حیرت ایشان؛^۵
۹. برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه دو غیبت خواهد بود که مردم در یکی گمراه می‌شوند؛^۶
۱۰. برای امام شما اگر غیبتی اتفاق افتاد او را انکار نکنید. «دو روایت مثل هم به دو طریق»؛^۷
۱۱. جنگ و خونریزی در زمان ظهور و اینکه مردم می‌گویند اگر او از آل محمد علیهم السلام بود رحم می‌کرد؛^۸
۱۲. نشانه‌های قبل از ظهور «پنج علامت حتمی»؛^۹
۱۳. ظهور سفیانی و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه در یک سال اتفاق می‌افتد؛^{۱۰}
۱۴. منتظر شنیدن صوت از طرف دمشق باشید؛^{۱۱}

۱. طوسی، الغیبه، ص ۴۴۹؛ نعمانی، الغیبه، ص ۳۰۰ و ص ۳۰۶.

۲. همان، ص ۴۵۴.

۳. نعمانی، الغیبه، ص ۱۲۷ و ص ۱۳۰.

۴- همان، ص ۱۲۹.

۵. همان، ص ۱۵۸.

۶. همان، ص ۱۷۳.

۷. همان، ص ۱۸۸.

۸. همان، ص ۲۳۳.

۹. نعمانی، الغیبه، ص ۲۵۰؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۳۲۷ (نشانه‌های حتمی).

۱۰. نعمانی، الغیبه، ص ۲۶۷.

۱۱. همان، ص ۲۷۹.

۱۵. نزول آیه «أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَّرَّ إِذَا دَعَاهُ» درباره حضرت مهدی عجل الله فرجه و اینکه اولین کسی که با او بیعت می‌کند جبرئیل است و بعد از او ۳۱۳ نفر از یاران او؛^۱

۱۶. سابقه انتظار در عصر پیامبر صلی الله علیه و آله (خبر قس بن ساعده الایادی)؛^۲

۱۷. زمین از حجت خدا خالی نخواهند ماند (دو روایت)؛^۳

۱۸. خبر دادن امیرالمؤمنین علیه السلام از غیبت امام و ناشناس بودن در میان مردم؛^۴

۱۹. شباهت حضرت مهدی عجل الله فرجه با پنج پیامبر علیهم السلام؛^۵

۲۰. فضیلت انتظار؛^۶

۲۱. نشانه‌های قبل از خروج امام زمان عجل الله فرجه؛^۷

۲۲. تأویل آیه «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» همه اقوام و در هر زمانی امامی هدایت کننده وجود دارد.^۸

اهم عناوین موضوعات روایات نقل شده از محمد بن مسلم از ۳۱ روایتی که محمد بن مسلم ثقفی راوی آنها در کتب مذکور بوده است، ۲۲ موضوع مطرح شده است که می‌توان اهم عناوین این موضوعات را این چنین بر شمرد:

۱. نشانه‌های قبل و هنگام ظهور (ده روایت)؛

۲. لزوم شناخت امام و پیامدهای شک و انکار آن (چهار روایت)؛

۱. همان، ص ۳۱۴.

۲. صدوق، *کمال الدین*، ج ۱، ص ۱۶۶.

۳. همان، ص ۲۲۳.

۴. همان، ص ۲۹۶.

۵. همان، ص ۳۲۷.

۶. صدوق، *کمال الدین*، ج ۲، ص ۶۴۵.

۷. همان، ج ۲، ص ۶۴۹.

۸. صدوق، *کمال الدین*، ج ۲، ص ۶۷۷.

۳. غیبت و انواع آن (پنج روایت)؛
۴. ویژگی‌های دوران ظهور (سه روایت)؛
۵. علائم حتمی ظهور و بیان ویژگی‌های آن (پنج روایت)؛
۶. شباهت حضرت با پیامبران پیشین (دو روایت)؛
۷. خالی نبودن زمین از حجت خدا (سه روایت)؛
۸. سختی دوران غیبت و امتحان شیعیان در این باره و فضیلت انتظار (پنج روایت).

راوی چهارم: زیاد بن المنذر

معرفی راوی بر اساس کتب رجالی

زیاد بن المنذر یکی دیگر از راویان اول و از اصحاب معصومین علیهم‌السلام که احادیث فراوانی در موضوعات مهدوی علیهم‌السلام از او نقل شده است. از او با القابی همچون الهمدانی^۱، الاعمی، الحوفی^۲، الخارفی و الکوفی^۳ در کتب رجالی یاد شده است. کنیه او ابوالجارود است.^۴ او هم عصر امام محمد باقر علیهم‌السلام و امام صادق علیهم‌السلام بوده است.^۵ رجال نجاشی درباره او این‌گونه می‌نویسد: کان من أصحاب ابي جعفر و روی عن ابي عبد الله علیه‌السلام و تغیر لما خرج زید رضی الله عنه.^۶

علامه حلی درباره او در *الخلاصه* خود او را زیدی مذهب می‌داند و مانند رجال نجاشی تغییر او را مصادف با خروج زید می‌داند.^۷

۱. نجاشی، *رجال النجاشی*، ج ۱، ص ۱۷۰.

۲. طوسی، *رجال*، ص ۱۲۲ و ص ۱۹۷.

۳. همان.

۴. نجاشی، *رجال النجاشی*، ج ۱، ص ۱۷۰.

۵. همان.

۶. نجاشی، *رجال النجاشی*، ص ۱۷۰.

۷. حلی، *الخلاصه*، ص ۲۲۳.

البته آیت‌الله خویی در معجم الرجال خود ابی الجارود را رجوع کننده به حق می‌داند و شاهد آن را روایت کردن حسن بن محبوب از او در نزدیکی وفات امام صادق علیه السلام می‌داند که او روایت لوح فاطمه علیه السلام را روایت کرده و در آن روایت به اسمای دوازده امام علیهم السلام اشاره شده است و همین روایت که او راوی آن می‌باشد دلیل بر این است که او از مذهب زیدیه برگشته و رجوع کرده است.^۱

موضوعات روایات نقل شده توسط ابی الجارود:

۱. پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام اوتاد زمینند و بدون آنها زمین اهلس را فرو خواهد برد؛^۲
۲. مدت حکومت و سیره حضرت مهدی عجل الله فرجه همانند سیره و حکومت سلیمان نبی علیه السلام است؛^۳
۳. هنگام ظهور هنگامی که صدای او را شنیدید به دنبال او بروید ولو از روی یخ‌ها؛^۴
۴. صاحب این امر دور از مردم و تنهاست و اسم او اسم نبی صلی الله علیه و آله است؛^۵
۵. غیبت امام عجل الله فرجه و انذار ائمه به آن؛^۶
۶. وظایف شیعیان در دوران غیبت؛^۷
۷. سیره و صفات حضرت مهدی عجل الله فرجه در عصر ظهور؛^۸
۸. نشانه‌های قبل از ظهور؛^۹

۱. الخوئی، معجم رجال الحدیث، ج ۸، ص ۳۳۶.

۲. طوسی، الغیبه، ص ۱۳۸.

۳. همان، ص ۴۷۴.

۴. نعمانی، الغیبه، ص ۱۵۴؛ صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۳۲۶.

۵. نعمانی، الغیبه، ص ۱۷۹.

۶. همان، ص ۱۸۲ و ۱۸۳ و ۱۸۴ و ۱۹۳.

۷. همان، ص ۱۹۴ و ۱۹۵.

۸. همان، ص ۲۳۸ و ۲۴۲؛ صدوق، کمال الدین، ج ۲، ص ۶۵۳ و ۶۷۰.

۹. نعمانی، الغیبه، ص ۲۷۴.

۹. کمیت و کیفیت یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه؛^۱

۱۰. سن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه؛^۲

۱۱. حدیث لوح فاطمه علیها السلام و خبر دادن از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه؛^۳

اهم عناوین موضوعات روایات منقول از زیاد بن المنذر از ۲۲ روایتی که زیاد بن المنذر (ابی الجارود) راوی آنها بوده است، یازده موضوع مورد اشاره ائمه معصومین علیهم السلام بوده است که از میان آنها موضوعات پر تکرار این روایات را می‌توان در هفت موضوع درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه خلاصه کرد که عبارت‌اند از:

۱. نابودی زمین بدون حجت الهی (یک روایت)؛

۲. غیبت و وظایف شیعیان در آن دوران (شش روایت)؛

۳. سیره و صفات حضرت در عصر ظهور (پنج روایت)؛

۴. نشانه‌های قبل و هنگام ظهور (سه روایت)؛

۵. یاران حضرت و ویژگی‌های آنها (یک روایت)؛

۶. تعداد ائمه دوازده و آخرین آنها حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه است (سه روایت)؛

۷. سن حضرت در آغاز امامت (سه روایت)؛

۱. همان، ص ۳۱۵.

۲. همان، ص ۳۲۲ و ۳۲۳.

۳. صدوق، کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۶۹ و ۳۱۱ و ۳۱۳.

راوی پنجم: جابر بن عبدالله انصاری

معرفی راوی بر اساس کتب رجالی
 جابر بن عبدالله انصاری ملقب به الانصاری^۱، المدنی^۲، الخزرجی^۳ و مکنی به کنیه ابوعبدالله^۴ است. او صحابی حضرت محمد صلی الله علیه و آله بوده و تا زمان امام محمد باقر علیه السلام زنده بود و از ائمه عصر خویش روایت نقل کرده است.^۵ کتب رجالی او را دارای مذهبی امامی، ثقه، جلیل از اصحاب خالص پیامبر صلی الله علیه و آله و امیرالمومنین علیه السلام ذکر کرده اند.^۶ او در سال ۷۸ هجری قمری فوت کرد.^۷
 شیخ طوسی در رجال خود درباره جلالت او این گونه می‌نویسد: «او جنگ بدر و ۱۸ غزوه از غزوات را با پیامبر صلی الله علیه و آله همراه بود.»^۸

از او در این سه کتاب، شانزده روایت نقل شده است که دو روایت مربوط به بحث امامت است و ربطی به بحث مهدویت ندارد. او راوی روایت مشهور شیعه بوده است، از جمله در نقل «حدیث غدیر»، «حدیث ثقلین»، حدیث «انامدینة العلم و علی باهها»، «حدیث منزلت»، «حدیث ردّ شمس» و «حدیث سدّ الابواب». همچنین وی راوی احادیثی بوده که در آن رسول خدا صلی الله علیه و آله امامان علیهم السلام پس از خود را نام برده^۹ و نیز ویژگی‌های حضرت مهدی عجل الله فرجه را شناسانده است.^{۱۰}
 حدیث لوح از جمله احادیث مشهور است که جابر آن را روایت کرده و نام‌های دوازده امام

۱. طوسی، رجال، ص ۵۹.

۲. البرقی، رجال البرقی، ص ۳، ۹۷.

۳. طوسی، رجال، ص ۵۹ و ۹۳ و ۹۹ و ۱۱۱ و ۱۲۹.

۴. همان.

۵. همان.

۶. همان.

۷. همان.

۸. طوسی، رجال الطوسی، ص ۳۲.

۹. رک: کلینی، کافی، ج ۱، ص ۵۲۸ - ۵۲۷.

۱۰. رک: صدوق، کمال الدین، ج ۱، ص ۲۵۳ و ۲۸۶ و ۲۸۸.

جانشین پیامبر در آن آمده است.^۱ با توجه به جایگاه ویژه او در نقل بسیاری از احادیث مشهور شیعه بررسی روایات نقل شده او در این کتابها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

موضوعات روایات نقل شده توسط جابر بن عبدالله انصاری

۱. حدیث لوح فاطمه عَلِیَّهَا و خبر دادن از امام دوازدهم عَلَيْهِ السَّلَام؛^۲

۲. خروج امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام در آخرالزمان؛^۳

۳. امامت امام علی عَلِیَّهِ السَّلَام و جانشینی او بعد از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ «دو روایت»؛^۴

۴. حدیث ثقلین و معرفی اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام؛^۵

۵. معرفی اسمای ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَام و غیبت امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام و نشانه‌هایی از آن «دو روایت»؛^۶

۶. حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام از فرزندان من است، همنام و هم کنیه من است و غیبتی دارد و زمین را پر از عدل و داد می‌کند؛^۷

۷. پرکردن زمین از عدل و داد، ثابتین در غیبتش کمیاب‌تر از کبریت احمر، امر من امر الله، تمحیص؛^۸

۸. ذی‌القرنین و جاری شدن سنت او درباره حضرت مهدی عَلَيْهِ السَّلَام (بحث ظاهرشدن گنج‌های

۱. همان، ص ۳۱۳ - ۳۰۸.

۲. طوسی، الغیبه، ص ۱۴۰؛ صدوق، کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۶۹ و ۳۰۶ و ۳۰۸ و ۳۱۱ و ۳۱۲ و ۳۱۳.

۳. طوسی، الغیبه، ص ۱۷۸.

۴. همان، ص ۳۳۴؛ نعمانی، الغیبه، ص ۴۰.

۵. صدوق، کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۳۷ و ۲۴۵.

۶. همان، ج ۱، ص ۲۵۴ و ۲۵۹.

۷. همان، ج ۱، ص ۲۸۶.

۸. صدوق، کمال‌الدین، ج ۱، ص ۲۸۸.

زمین برای حضرت، نصرت با رعب).^۱

اهم عناوین موضوعات روایات منقول از جابر بن عبدالله انصاری از میان شانزده روایتی که جابر بن عبدالله انصاری از معصومین علیهم السلام درباره حضرت مهدی علیه السلام نقل کرده است می‌توان اهم عناوین این موضوعات را این چنین بر شمرد:

۱. تعداد ائمه علیهم السلام دوازده و آخرین آنها حضرت مهدی علیه السلام است (هفت روایت)؛

۲. ثقلین و معرفی ائمه علیهم السلام (سه روایت)؛

۳. غیبت و امتحان شیعیان و جاری شدن این سنت همانند جاری شدن آن در میان امت‌های قبل (دو روایت)؛

۴. پرشدن زمین از عدل و داد در زمان ظهور (یک روایت)؛

۵. همنام و هم کنیه بودن با پیامبر صلی الله علیه و آله (یک روایت)؛

۶. خروج او در آخرالزمان (دو روایت).

نتیجه

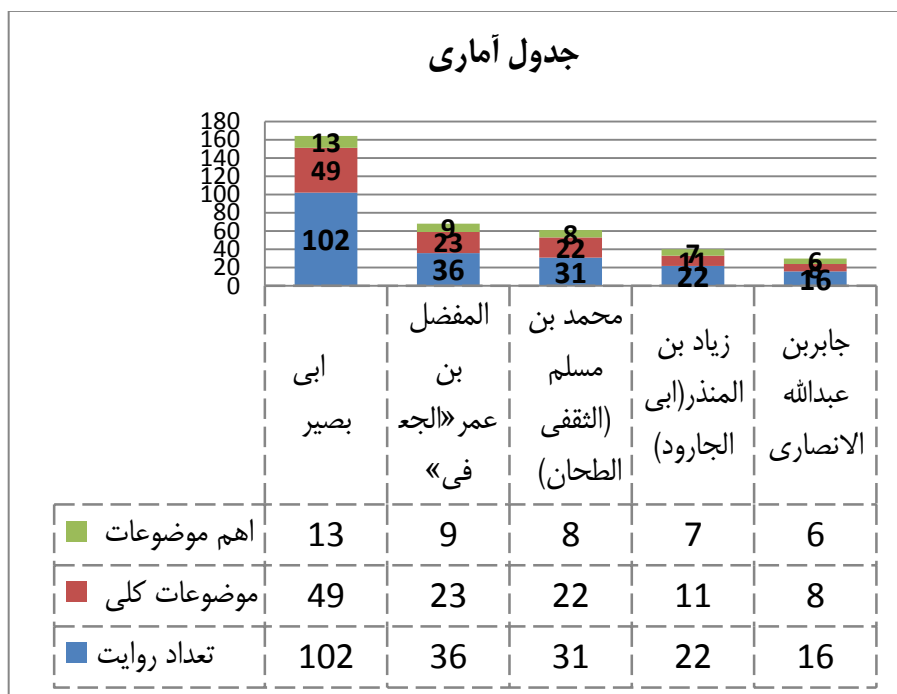
با توجه به حجم روایات نقل شده از راویان یاد شده در کتاب‌های کمال‌الدین شیخ صدوق، الغیبه نعمانی و الغیبه شیخ طوسی، می‌توان هر یک از این راویان اول را، بالنسبه به دیگر راویان موجود در این کتب، راویان کثیرالروایه مهدوی علیه السلام که از اصحاب معصومین علیهم السلام بوده‌اند، در این کتب یاد کرد. نکته قابل دقت اینکه روایاتی که از آنها نقل شده بود برخی دارای یک موضوع واحد بودند، به همین علت از تعداد مثلاً ۱۰۲ روایتی که از ابی بصیر نقل شده تنها ۴۹ موضوع مهدوی را شامل می‌شد و از میان این ۴۹ موضوع کلی سیزده عنوان اهم موضوعات بودند و این روش در میان همه راویان وجود داشت. در نتیجه از میان تمام ۱۱۳ موضوع عام از همه راویان، تنها ۴۳ موضوع خاص از این راویان در این روایات از ناحیه معصومین علیهم السلام درباره حضرت مهدی علیه السلام مطرح شده است که می‌توان این نکته را از مجموع آنها

۱. همان، ج ۲، ص ۳۹۴.

استفاده کرد که معصومین علیهم السلام هر یک در عصر خویش، به این موضوعات توجه ویژه‌ای داشته‌اند و اهتمام آنها برای رساندن این مضامین به شیعیان ویژه بوده است. چرا که نقل روایاتی با موضوعاتی این چنین، نشان از اهمیت آنها در مباحث مهدویت دارد. موضوعاتی را که در سه موضوع اصلی امام شناسی، عصر غیبت و عصر ظهور خلاصه می‌شوند و فصل مشترک همه موضوعات مطرح شده توسط این راویان که تاکید بیشتری روی آنها بوده است را می‌توان این چهار عنوان یاد کرد:

- ضرورت وجود حجت الهی در عالم وجود و نابودی زمین بدون حجت؛
- معرفی ائمه علیهم السلام و به ویژه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه و ویژگی یاران حضرت؛
- غیبت، ویژگی‌ها و امتحان‌های شیعه در آن دوران؛
- نشانه‌های قبل و هنگام ظهور، اعم از حتمی و غیرحتمی.

جدول آماری

منابع

*قرآن کریم.

۱. برقی، احمد بن محمد بن خالد، **رجال البرقی**، موسسه امام صادق علیه السلام، اول، قم، ۱۴۳۳ق.
۲. حلی (ابن فضال)، حسن بن علی بن داود، **کتاب الرجال**، دانشگاه تهران، اول، تهران، ۱۳۴۲ش.
۳. حلی علامه، حسن بن یوسف بن مطهر، **خُلاصَةُ الْأَقْوَالِ فِي مَعْرِفَةِ أَخْوَالِ الرَّجَالِ**، دار الذخائر، دوم، نجف اشرف، ۱۴۱۱ق.
۴. خوئی، سید ابوالقاسم، **معجم رجال الحديث و تفصیل طبقات الرواه**، مرکز نشر الثقافه الاسلامیه فی العالم، اول، قم، ۱۳۹۰ق.
۵. صدوق، ابن بابویه، محمد بن علی، **کمال الدین و تمام النعمه**، اسلامیه، دوم، تهران، ۱۳۹۵ق.
۶. طوسی (شیخ الطائفه)، محمد بن حسن، **رجال الطوسی**، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، سوم، قم، ۱۳۷۳ش.
۷. طوسی (شیخ الطائفه)، محمد بن حسن، **فهرست کتب الشیعہ و أصولهم و أسماء المصنفین و أصحاب الأصول**، مکتبه المحقق الطباطبائی، اول، قم، ۱۴۲۰ق.
۸. طوسی (شیخ الطائفه) محمد بن حسن، **الغیبه للحجه**، دار المعارف الاسلامیه، اول، قم، ۱۴۱۱ق.
۹. طوسی (شیخ الطائفه)، محمد بن حسن، **اختیار المعرفه الرجال**، معروف به رجال کشی، مصحح، دانشگاه مشهد، اول، مشهد، ۱۳۴۸ش.
۱۰. غضائری، احمد بن حسین، **رجال ابن غضائری**، دارالحديث، اول، قم، ۱۴۲۲ق.
۱۱. فصلنامه، **فرهنگ گوثر**، آستان موسسه حضرت معصومه سلام الله علیها، موسسه زائر، قم، مرداد ۱۳۷۸ش.
۱۲. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، **الارثاد فی معرفه حجج الله علی العباد**، دارالمفید، اول، بیروت، ۱۴۱۴ق.
۱۳. النجاشی، احمد بن علی، **فهرست أسماء مصنفی الشیعہ رجال النجاشی**، انتشارات اسلامی جامعه، ششم، قم، ۱۳۶۵ش.
۱۴. نرم افزار درایه النور.
۱۵. نرم افزار نورجامع الاحادیث ۲.۵.
۱۶. نعمانی، محمد بن ابراهیم، **الغیبه للنعمانی**، مکتبه الصدوق، اول، تهران، ۱۳۹۷ق.